

ד. ארבעה מצבים במצבי העולם

כשנביט אל כלל מצבי העולם מאז הבראו, כפי המקרים שקרו בו ומה שיעדו עליהם הנביאים, נמצא בדבר ארבע הַדְּרָגוֹת²²⁷, ונחשוב המין האנושי כולו כאדם אחד מעת היולדו עד עומדו על פרקו כראוי.

והנה נמצא מצב אחד - שהסלחות והחושך גבר בו תגבורת גדול, שנעדרה ממנו הידיעה האמיתית כבורא יתברך שמו ובשלמותו העדר גדול. והוא מה שקראו חז"ל²²⁸: "שני אלפים תוהו"²²⁹.

המצב השני - הוא מצב טוב מזה שזכרנו, והוא כמצב זמננו זה (=הגלות שבאה אחרי גאולת מצרים ומתן תורה ותקופת בתי המקדש). שהנה יש לנו, תודה לאל, ידיעת מציאותו יתברך שמו ושלמותו, ותורת ה' איתנו ולפניו אנחנו עובדים²³⁰. אמנם אין אות ואין

הערות - ילמד ענוים דרכו

227 ארבע דרגות הללו מבוארות גם בדעת תבונות ס' קמו.

228 סנהדרין ז,א: "אמר רב קטינא: שית אלפי שני הוו עלמא וחד חרוב, שנאמר: 'ונשגב ה' לבדו ביום ההוא'. אביי אמר: תרי חרוב, שנאמר: 'יחינו מיומיים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו'. תניא כוותיה דרב קטינא: כשם שהשביעית משמטת שנה אחת לשבע שנים, כך העולם משמט אלף שנים לשבעת אלפים שנה, שנאמר: 'ונשגב ה' לבדו ביום ההוא', ואומר: 'מזמור שיר ליום השבת' - יום שכולו שבת. ואומר: 'כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור'. תנא דבי אליהו: ששת אלפים שנה הוי עלמא: שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח". כפי שיבואר בהמשך, שני אלפי שנות משיח מתחלקות לשתיים: תקופת הגלות ותקופת המשיח. זאת מפני שהסתר הגלות אינו אלא הכנה להארת תקופת המשיח, כפי שעוד יתבאר. על כן יש בעולם הזה בסך הכל ארבע תקופות. 229 מבחינת ידיעת ה' - כך אומרת התורה: "אז הוחל לקרוא בשם ה'" (בראשית ד, כו), והסביר הרמב"ם בהל' ע"ז פרק א כיצד הוחשך העולם בעבודה זרה עד שלא ידעו את ה' כי אם אנשים ספורים ממש. וכן ביארו חז"ל את חטא דור הפלגה. ומבחינה מוסרית - 'ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאוד" (שם יג, יג); "כי רעות בנות כנען" (שם כח, ח). ומבחינת רדיפת התאוות - 'ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו... וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום... כי מלאה הארץ חמס" (שם ו, יג). הרי לנו סיפור המבול, סיפור הפלגה וסיפור סדום מבטאים את שלושת החסרונות שהיו באלפיים שנים אלו.

בדעת תבונות ס' קמו כתב הרמח"ל שהזמן הזה התגלה בשיאו בימי גלות מצרים, שאז גם משפט ה' היה נסתר והרעות התגברו מאוד בארץ. ואכן גם בישראל התגלו כל ההסתרים: במידות - 'ויאמר לרשע למה תכה רעך... מי שמך לאיש שר ושופט... (שמות ב, יג-יד); בידיעת ה' - 'הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה" (שהש"ר ב); ברדיפת החומר - 'מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר" (שמות טז, ג), "זכרנו את הדגה..." (במדבר יא, ה). וכן כתב הרמב"ם בסוף פרק א בהל' עבודה זרה, שבגלות מצרים כמעט נגדע אילן זה ששתל אברהם אבינו.

230 שתי נקודות: ידיעת מציאות ה' והשגחתו נודעה בעולם (על ידי הנהגת ה' את עם ישראל בגאולה ובגלות), ויש תורה לעבוד את ה'. וכן כתב בדעת תבונות ס' קמו: "כי גלות מצרים, ודאי לא היה כגלות ההוא לפניו ולאחריו, שהיו ישראל משוקעים בעבודה ולא היתה תורה, ולא היו ישראל אומה נבדלת בחוקותיה ומצוותיה כיום הזה - ולא היו בני אדם מכירים שמו של האדון ב"ה כלל ועיקר. ואמנם עתה הנה יש תורה, ועל כן אף על פי שאנחנו בגלות, לא יקרא זמן של תוהו, כמו שקראו לשני האלפים הראשונים, כי יש התורה, כמו שביארנו, שכבר ניתנה מן השמים, והינה בידינו לעולם ולעולמי עולמים, תודה לאל, ושמו של האדון ב"ה נודע בעמים". ובאמת אחר שנודע לנו כבר

מסלול 1: יום ד, טו סיון   מסלול 3: יום א, יז סיון
מסלול 2: יום ה, טז סיון   מסלול 4: יום ב, טז סיון

נביא²³¹, וחסרה ההשכלה האמיתית - שהיא רוח הקודש. כי אמנם מה שהאדם משכיל בשכלו על ידי עסקו האנושי לגבי (=לעומת) מה שמשכיל ברוח שכל נשפע - אינו אלא כערך הגוף אל הנשמה.

מצב שלישי²³² - טוב מזה, הוא כמצב זמן בית המקדש, שכבר היו אותות ומופתים, ונבואה במין האדם, אך לא נמצא השפע הזה מתפשט בכולו אלא ביחידים²³³, וגם להם בקושי, כי כבר נמצא לדבר מניעה ועיכוב.

הערות - ילמד ענויים דרכו

עניין הגלות שתהיה, וענייני ארבע המלכויות ועוד דברים רבים - החושך של הגלות אינו דומה כלל לחושך הגלות של מצרים.

231 כדי לחייב כל אדם להכיר בגדלות ה'. וכן כתב בדעת תבונות ס' קמו: "המצב השני הוא הזמן כזמן הזה, אשר אין נביא וחווה, ואין איתנו אותות ומופתים לחייב כל האדם להכיר גדולתו ית'". ועיין בחזו"א יו"ד ב, טז שכתב שהטעם שאין היום דין מורידין ולא מעלין הוא שאין השגחה ה' ניכרת כך שתחייב כל אדם להאמין.

232 לכאורה לפי סדר המדרגות היה ראוי תחילה שבפועל אכן המצב השני יהיה לפני המצב השלישי, והרי בפועל זמן יציאת מצרים עד החורבן קדם לזמן הגלות? אלא שבפועל יש להבחין בין השאלה כמה השפעה אלוהית יש בעולם, לבין השאלה מהי מדרגתם של בני האדם. בתקופת יציאת מצרים אכן היתה הארה גדולה מצד השכינה, אולם בני האדם לא הפנימו את הדעת והמידות הטובות והרדיפה לדעת את ה'. הכל היה מלמעלה והיה חיצוני וכפיייה - על ידי נסים ומופתים ושכר ועונש, אבל לא ידעו את ה' בפנימיות. לעומת זאת השאיפה היא שבימות משיח תהיה ההשפעה שלא בכפיייה אלא מתוך חיבור פנימי אמיתי לרצון האדם ובידיעה ברורה ובהירה. זה נעשה על ידי תקופת בנינים של הסתר, שבה עם ישראל בונים בעצמם את הרצון והדעת והמידות - על ידי העבודה בגלות. וכן כתב הרמח"ל בדעת תבונות ס' קמו: "המצב השלישי - זמן שהקב"ה תופס ממשלה על עולמו באותות ובמופתים, גלוי לכל העמים, לדעת שה' אלוהים בישראל. והיינו, כל זמן הבית הראשון והשני. ואמנם תבני שאפילו הגילוי הזה הוא גילוי מבחון. פירוש, שאין כאן גילוי אלא מצד הפעולות לבד מכוח המופתים הנראים, שאם היו אותם המופתים חסרים - הרי לא היתה האמונה מתבררת. אמנם אין זה תכלית הגילוי, מה שהקב"ה רוצה שיהיה כבודו נגלה בעולמו. המצב הרביעי הוא, שיתגלה הקב"ה לכל בריותיו מצד הידיעה וההשגה, לא מצד המופתים, אלא שיראו כבודו ית' וישיגוהו בריבוי הדעת והחכמה. והוא מה שנאמר: 'כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים', וכתב: 'כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון, ונגלה כבוד ה', וראו כל בשר יחדו', שאז לא יצטרכו אותות ומופתים לאמת האמונה, אלא מצד הידיעה וההשגה, ככל הנביאים וכל המלאכים המכירים האל ית' מצד השגתם; וזאת היא ידיעה ברורה ואמיתית, שלא יפול עליה שום ספק". ומטעם זה גאולת מצרים תשכח לאחר גילוי הארה של הגאולה העתידה.

וכך הוא גם באדם: בינקות - אין בו דעת כלל. אחר כך כשמגיע לגיל חינוך יש הארה גדולה מבחון - על ידי ההורים והמתכנים, והוא עושה טוב ולומד וכו' - אולם הכל על ידי חינוך מבחון. לאחר מכן, בגיל י"ג, נחרב הצד החינוכי על ידי מרדנות פנימית, והוא מתחיל לבנות בעצמו את הכלים לאותה הארה שהיתה עד שבגיל עשרים מגיע לפרקו. וכן אמרו חז"ל על מעמד הר סיני (שבת פח, א): "כפה עליהם ההר כגיגית", ורק אחרי החורבן וסילוק הנבואה והשכינה נאמר: "הדור קיבלוה בימי אחרשוורו". ואכן תקופת הנערות נראית כנסיגה ממה שהיה הילד לפני גיל י"ג, אך באמת אין זה אלא התקדמות לקראת השלב הבא. וזה שורש עניין גיל ההתבגרות - להגיע לכל ההארות מחדש שלא על ידי כפיייה חיצונית אלא מתוך חיבור פנימי עצמי.

233 ועל זה אומר משה: "ומי יתן כל עם ה' נביאים" (במדבר יא, כט), ועל זה כתב הרמב"ן בפרשת

מסלול 1: יום ד, טז סיון	מסלול 3: יום א, ז' סיון
מסלול 2: יום ה, טז סיון	מסלול 4: יום ב, טז סיון

מצב רביעי - טוב מכולם, והוא מה שייעדרו עליו הנביאים לעתיד לבוא, שלא ימצא הסכלות כלל, ורוח הקודש יהיה שפוך על כל המין האנושי בלא קושי כלל. והנה אז יקרא שנגמר בניינו של המין האנושי, כי משם והלאה - עילויים יהיו לו, ועד נצח נצחים יתענג²³⁴.

ה. גבולות ההשפעה הנפשית

ובבחינת ההשפעה הנפשית שזכרנו, נמצאו עוד גבולים (מלבד חילופי התקופות) בבחינת הזמן והמקום ושאר התנאים.

כי הנה חקק וסידר האדון ב"ה להיות נמצא ומתגלה בעיתים מן העיתים בדרכים ידועים - זולת מה שיתגלה בעיתים אחרים²³⁵. וכן במקום - זולת מה שיתגלה במקום אחר²³⁶. וכל זה בבחינות רבות ופרטים משוערים בתכלית הדקדוק, כפי הראוי לתיקון של הבריות.

הערות - ילמד ענוים דרכו

בחוקותי שהבטחות שבפרשת בחוקותי מצומצמות רק לארץ: "והשבתי חיה רעה מן הארץ" (ויקרא כו,ו), ופעמים שהיה רק בירושלים: "לא הזיק נחש ועקרב בירושלים" (אבות ה,ה), אבל לעתיד לבוא בימות המשיח: "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קודשי" (ישעיהו יא,ט).

234 זה למעשה מצב חמישי - חיי עולם הבא. כן כתב בדעת תבונות סי' קמו: "ואמנם הנה למציאות האדם יש עילויים, ולפי עילוי מציאותו וזיכוכו - כן תרבה לו ההשגה והידיעה, וזה פשוט. וזה כלל המצב החמישי שהוא זמן העילויים, בהתעלות מציאות האדם ומציאות השגתו..." כאן הרמח"ל מדבר על המצבים השונים בעולם הזה ועל כן דיבר על ארבעה מצבים. אולם בדעת תבונות דיבר הרמח"ל על כלל מצבי האדם ועל כן כלל גם את המצב החמישי, שלמעשה כבר שייך למציאות עולם הבא.

235 וזה עניין קדושת הזמנים בשבתות וימים טובים.

236 וזה עניין קדושת ארץ ישראל המקודשת מכל הארצות, וכל היוצא ממנה כאילו עובד עבודה זרה, וכן עניין קדושת ירושלים וקדושת המקדש. ראה דעת תבונות סי' קס: "אף על פי שהכבוד בכל מקום, אמנם מתגלה במקום אחד יותר ממקום אחר. והוא מקום מיוחד לו, ששם ידרשוהו הרוצים לידבק בו, והוא עניין: 'לשכנו תדרשו ובאת שמה', וכתוב: 'ראה כל זכורך את פני האדון ה' אלוהי ישראל'. וכמה סדרים ומערכות יצטרכו לעניין זה בהדרגה רבה, עד שיגיע לידבק בקדושתו זאת ית'. ועל עניין זה עומד כל תבנית המשכן והמקדש, מקום לפנים ממקום, עד לפני ולפנים ששם הכבוד שורה לידרש ולימצא למבקשים להידבק בו. וכן יש מקדש למעלה מכוון למקדש של מטה".

ההתאמה בין התחתון לעליון מביאה להשראת שכינה. וזה ההבדל בין שלושת בתי המקדש, כדבריו בהקדמה לספר משכני עליון: "בזמן שלמה היו שני הבתים - העליון והתחתון - מכוונים. על כן מצאה השכינה בו מנוח ושרתה בו. אבל השני - שלא היו דומים זה לזה (שהרי למעלה כבר היה מוכן המקדש השלישי כפי שכבר חזה יחזקאל אבל למטה נבנה המקדש השני בשונה ממנו) - לא שרתה בו שכינה. אבל לעתיד, לא די שיהיו דומים, אלא שהבית העליון יתפשט ויגיע למטה. והוא מה שאמר רז"ל שמקדש שלישי הוא מעשה ידיו של מקום, כי לא יעקר הבית העליון ממקומו, רק יתפשט ויגיע למטה; ואז יבנה סביבותיו בניין חומרי כאשר לעולם הזה, ויתחבר בניין בבניין להיות אחד, לא יתפרדו זה מזה. והכבוד יהיה שורה בו בגילוי גמור. והוא העניין שנאמר עליו: 'ונגלה כבוד ה' וראוי וכו'; ואז תהיה השלוה גמורה בלא הפסק כלל".

מסלול 1: יום ד, טו סיון	מסלול 3: יום א, יז סיון
מסלול 2: יום ה, טז סיון	מסלול 4: יום ב, טז סיון

ובזה נתלית קדושת הימים והמקומות הקדושים, שבהם יושפעו בני האדם שפע יותר גדול, ויקבלו יותר הארה זכות ומעלה, כפי ההדרגה המשווערת.

שאלות מנחות:

- ✦ אם התקופות השונות של גלות וגאולה נבעו מהארה או מהסתר פנים של ה', ובהן היו תלויות ידיעת האדם את ה' ועבודתו ודבקו בו - היכן חופש הבחירה של האדם? (הסבר את הדברים ע"פ פרק ג שבו התבאר שהקב"ה חילק בין הנשמות את הניסיונות וחלקי התיקונים.)
- ✦ תקופת התווה הסתיימה בשיא החושך שהיה בגלות מצרים ואז עברו לתקופה הבאה של יציאת מצרים. האם גם בתקופה של הגלות האחרונה ישנם תיאורים של שיא החושך לקראת התקופה של משיח? מדוע זה כך?
- ✦ מדוע לא ניתן להסתפק במצב השלישי?
- ✦ מדוע לא היה ניתן לעבור למצב השני לפני העמדת המצב השלישי בעולם?
- ✦ האם המצב השני גבוה מהמצב השלישי או נמוך ממנו? (מצד הארת ה' ומצד מדרגת האדם)

מסלול 2 - הלימוד בשישי-שבת ברמב"ן על הפרשה

תם חלק שני

הערות - ילמד ענוים דרכו

הרמח"ל אינו מאריך כאן בעניין זה, כדרכו בספר זה שהמטרה היא ללמוד את הכללים, ואיך פירוש הוא זיל גמור.

מסלול 1: יום ד, טז סיון	מסלול 3: יום א, יז סיון
מסלול 2: יום ה, טז סיון	מסלול 4: יום ב, טז סיון